

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
HUZURIDAGI ILMIY DARAJA BERUVCHI
DSc.03/10.12.2019.I.16.01 RAQAMLI ILMIY KENGASH**

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

SULAYMANOV SAMANDARBOY ADHAMBЕК O‘G‘LI

**TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI TARTIBGA SOLISHNI
TAKOMILLASHTIRISH**

08.00.07-Moliya, pul muomalasi va kredit

Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Ilmiy darajasini olish uchun yozilgan

D I S S E R T A T S I Y A S I

TOSHKENT-2025

MUNDARIJA:

	KIRISH.....	3
I bob.	TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI TARTIBGA SOLISH BORASIDAGI ILMIY-NAZARIY QARASHLAR VA ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLAR.....	11
1.1.	Bank likvidliligini tartibga solishning ilmiy nazariy yondashuvlari.....	11
1.2.	Tijorat banklari likvidliligini tartibga solishning usullari.....	23
1.3.	Bank likvidliligini tartibga solishdagi me'yoriy huquqiy asoslari.....	36
	I bob bo'yicha xulosa.....	54
II bob.	TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI TARTIBGA SOLISHNING AMALDAGI HOLATI	56
2.1.	Bank kredit faoliyati va foiz stavkalarini bank likvidliligiga ta'sirining tahlili....	56
2.2.	Tijorat banklari likvidliligini tartibga solishning amaldagi holati tahlili.....	69
2.3.	Tijorat banklari likvidlilik darajasiga ta'sir qiluvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	84
	II bob bo'yicha xulosa.....	93
III bob.	TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI TARTIBGA SOLISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	95
3.1.	Bank likvidliligini tartibga solishning xorij tajribasi.....	95
3.2.	Tijorat banklari likvidliligini tartibga solishda yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlari	122
3.3.	Bank likvidliligini tartibga solishni takomillashtirish istiqbollari.....	133
	III bob bo'yicha xulosa.....	147
	Xulosa va takliflar.....	151
	Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	157
	Ilovalar.....	166

Kirish

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon iqtisodiyotida moliyaviy tizim barqarorligini ta'minlashda, banklar o'rtasidagi muloqot samaradorligini kuchaytirishda hamda pul-kredit siyosati mexanizmlarining ta'sirchanligini oshirishda tijorat banklari likvidliligini tartibga solishning ahamiyati oshib bormoqda. Likvidlikni maqbul darajada saqlab turish bank majburiyatlarini o'z vaqtida bajarilishi imkonini yaratib, moliyaviy vositachilik funksiyasining uzluksiz amalga oshirishini kafolatlash va makroiqtisodiy xatarlarni yumshatishga xizmat qilmoqda. Xususan, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi tomonidan olib borilgan tahlillarga ko'ra, "likvidlikni samarali boshqarishning yetishmasligi 2008-yilgi moliyaviy inqirozning chuqurlashishiga olib kelgan, shu sababli Bazel III standartlari doirasida "Liquidity Coverage Ratio (LCR)" va "Net Stable Funding Ratio (NSFR)" singari indikatorlar joriy etilib, uzoq va qisqa muddatli likvidlikni ta'minlash bo'yicha xalqaro mezonlar shakllantirilgan"¹. Bundan ko'rinadiki, yuqori darajada rivojlangan qimmatli qog'ozlar bozori, pul bozori, shuningdek, banklar o'rtasidagi kredit va depozit operatsiyalarining faol ishlashi zarurligi muhim ahamiyatga ega. Aynan shu omillar, ya'ni moliya bozorlarining chuqur va likvid bo'lishi, tijorat banklari likvidliligini tartibga solish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon bank amaliyotida tijorat banklari likvidliligini tartibga solish bo'yicha qator talablar, me'yorlar va tamoyillarni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Bu tadqiqotlarda tijorat banklari likvidligi bilan bog'liq riskni kamaytirish, likvidlikni tartibga solish va ta'minlash, tijorat banklari likvidliligini tartibga solishda kutilmaganda talablarni bajarish, yuqori likvidli va barqaror mablag'lar bilan ta'minlash, banklarning riskli aktivlari va muddatli mablag'lari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash, banklarning likvid mablag'larga talabini zudlik bilan qondirish, likvidlikni tartibga solishda bozor instrumentlaridan foydalanish masalalari ilmiy tadqiqot ishlarining asosiy yo'nalishlari hisoblanadi.

O'zbekistonda tijorat banklari likvidliligini tartibga solish borasida makroiqtisodiy siyosatni kuchaytirish, bank tizimining barqarorligini ta'minlash va moliyaviy

¹ International Monetary Fund, Liquidity Risk Management and Supervision, IMF Working Paper No. 13/3, 2013. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Liquidity-Risk-Management-and-Supervision-40143>

vositachilik samaradorligini oshirishga qaratilgan bir qator institutsional va regulyativ chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Markaziy bank tomonidan qabul qilingan “Likvidlikni boshqarish va nazorat qilishning me’yoriy ko‘rsatmalari” asosida hamma tijorat banklari uchun majburiy ravishda “tezkor likvidlik koeffitsiyenti”, “har kunlik minimal kassa zaxirasi” va “uzoq muddatli likvidlik indeksi” kabi ko‘rsatkichlarni hisoblab borish talab qilinmoqda. Shu bilan birga, banklar o‘rtasida likvidlikni qayta taqsimlashni rag‘batlantirish maqsadida Markaziy bankning pul bozori instrumentlari (repo, svop va notiqimotlangan depozitlar) faol joriy etilmoqda. Bunday choralar banklarning likvidlik xavflariga nisbatan barqarorligini ta’minlash va kredit faoliyatini izchil davom ettirishda muhim asos bo‘lmoqda². Tijorat banklari moliyaviy barqarorligi, aholi va real sektorning kreditga talabini qondirish hamda mijozlar oldidagi majburiyatlarni o‘z vaqtida bajarilishi amalga oshirilayotgan islohotlar, jumladan, 2025-yil 14-martda kuchga kirgan O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bank boshqaruvining “O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan tijorat banklarining likvidligini favqulodda qo‘llab-quvvatlash uchun kreditlar ajratish tartibi to‘g‘risidagi” nizomda bir qator vazifalar belgilab qo‘yilgan. Biroq bank balansida depozitlarning asosiy ulushini muddatsiz depozitlar tashkil etadi, aktivlar tarkibida hukumatning va Markaziy bankning yuqori likvidli aktivlari deyarli shakllanmagan, bankning depozit, kredit, foiz siyosatlarining amalda samarali emasligini ilmiy jihatdan asoslab berish va ilmiy tavsiyalar ishlab chiqish respublika bank tizimi uchun dolzarb masala hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022-2026-yillarda Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasi to‘g‘risida”gi, 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-sonli ““Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi, 2020-yil 12-maydagi PF-5992-sonli “2020-2025 yillarda O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi, 2019-yil 18-noyabrdagi PF-5877-sonli “Inflyatsiyani nishonga olish rejimiga bosqichma-bosqich o‘tish orqali pul-kredit siyosatini takomillashtirish to‘g‘risida”gi farmonlari, 2017-yil 12-sentabrdagi PQ-3270-sonli “O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini yanada rivojlantirish va mustahkamlash bo‘yicha

² O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2023-yil I yarim yillik hisoboti, 2023. URL: https://cbu.uz/oz/press_center/publications/444614/

qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori hamda sohaga oid boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublikada fan va texnologiyalar rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga mosligi. Mazkur tadqiqot respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining I. “Demokratik va huquqiy jamiyatni ma‘naviy-axloqiy va madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish” ustuvor yo‘nalishiga muvofiq bajarilgan.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Tijorat banklarining likvidligini tartibga solish masalalari ilmiy-nazariy, amaliy va metodologik jihatdan rivojlangan mamlakatlar olimlari tomonidan keng o‘rganilgan. Xususan, bu boradagi yirik tadqiqotlar va nazariy ishlanmalar yetakchi iqtisodchilar J.Sinki, F.Mishkin, I.Lavrushin, V.Usoskin, E.Jukov, E.Jarkovskaya, N.Valenseva, A.Simanovskiy, R.Olxova, A.Tavsiev va boshqalarning ilmiy ishlarida atroflicha o‘rganilgan va tahlil qilingan³.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlardan T.Qoraliyev, Sh.Abdullayeva, N.X.Jumayev, A.U.Burxonov, A.Omonov, O.Sattarov, M.Kurbonbekova, B.Izbosarov va boshqalar pul-kredit siyosati, kredit mexanizmi bank tizimining barqarorligi, xalqaro valyuta-kredit munosabatlari, Markaziy bank valyuta siyosati hamda tijorat banklar likvidligini tartibga solishni takomillashtirish yuzasidan ilmiy tadqiqotlar olib borganlar⁴. Lekin

³ Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг. Пер. с англ. - М.: Альпина Паблишер, 2017. – 1018с.; Мишкин Ф.С. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2013. – С. 880с.; Ларионова И.В. Ликвидность коммерческого банка. Банковское дело: Учебник. 12-е изд., перераб. и доп. (Глава 7). Под ред. О.И.Лаврушина. М.: КНОРУС, 2016. □800 с.; Банковское дело: учебник. Под ред. О.И. Лаврушина. – М.: КНОРУС, 2016. – 800 с.; Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: ЛЕНАНД, 2019. – 328 с.; Жуков, Е.Ф., Эриашвили, Н.Д. Банковское дело: учебник. 4-е изд. – М.: ЮНИТИ, 2011. - 687с.; Жарковская Е.П. Финансовый анализ деятельности коммерческого банка. Учебник. – М.: ОмегаЛ, 2010. – 325 с.; Валенцева Н.И., Ларионова И.В. Оценка финансовой устойчивости и перспектив деятельности кредитных организаций. Учебное пособие. – М.: КНОРУС, 2018. – 242 с.; Симановский А.Ю.Базельские принципы эффективного банковского надзора и их реализация в России. // Деньги и кредит. - 2001.- №3. – С. 19-24.; Ольхова, Р.Г. Банковское дело: управление в современном банке. – М.: КНОРУС, 2011. – 298с.

⁴ Koraliev, T., & Ortiqov, U. Теоретические и практические основы управления банковскими ресурсами. Монография. – Ташкент, 2009; Azizov, U., Koraliev, T. и др. Основы банковского дела. – Ташкент: Издательство “Iqtisod-moliya”, 2016.; Jumayev, N.X. (2020). Структура кредитных вложений в банках Узбекистана и риски их управления. Инновации в экономике, №3.; Жумаев, Н.Х. Текущее состояние глобальных инвестиций в мировую экономику. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, №4. – Ташкент, 2021.; Burkxonov, A.U. Методика анализа финансовой устойчивости промышленных предприятий.; Sattarov, O.V. (2018). Совершенствование методологии обеспечения стабильности банковской системы Узбекистана. Автореферат диссертации на соискание степени доктора экономических наук. – Ташкент.; Jumayev, N.X. Развитие методологии регулирования валютных отношений в Узбекистане. Монография. – Ташкент: Фан ва технология, 2007.; Sattarov O.V. и соавт. Инфляция: проблемы и пути их решения. Монография. – Ташкент, 2014. Избосаров Б.Б. Рақамли иқтисодиётда тижорат банклари

alohida ta'kidlash lozimki, tijorat banklari likvidliligini tartibga solishni takomillashtirishning amaliy ham metodologik tomonlari o'zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan alohida tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan.

Dissertatsiya mavzusining dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasasi ilmiy tadqiqot ishlari rejasi bilan bog'liqligi. Dissertatsiya ishi Toshkent davlat iqtisodiyot universitetining ilmiy tadqiqot ishlari rejasiga muvofiq bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi tijorat banklari likvidliligini tartibga solishni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

bank likvidliligini tartibga solishning ilmiy-nazariy yondashuvlarini asoslash;
tijorat banklari likvidliligini tartibga solishning usullarini yoritib berish;
bank likvidliligini tartibga solishda me'yoriy-huquqiy asoslarni tizimlashtirish;
bank kredit faoliyati va foiz stavkalarining bank likvidliligiga ta'sirini tahlil qilish;
tijorat banklari likvidliligini tartibga solishning amaldagi holati tahlilini o'tkazish;
tijorat banklari likvidlilik darajasiga ta'sir qiluvchi omillarning ekonometrik tahlili asosida ilmiy xulosalar keltirib chiqarish;

bank likvidliligini tartibga solishning xorij tajribasini tadqiq etish;
tijorat banklari likvidliligini tartibga solishda yuzaga keluvchi muammolarni o'rganish va ularning yechimlarini ishlab chiqish;

bank likvidliligini tartibga solishni takomillashtirish istiqbollarini belgilash.

Tadqiqotning obyekti O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari likvidliligini tartibga solish amaliyoti hisoblanadi.

Tadqiqotning predmetini tijorat banklari likvidliligini tartibga solishni takomillashtirish jarayonida yuzaga keluvchi iqtisodiy munosabatlar tashkil qiladi.

Tadqiqotning usullari. Dissertatsiyada likvidlikni baholash, barqaror moliyaviy resurslarni tahlil qilish, moliyaviy xavfni baholash va likvidlik riskini boshqarish usullaridan foydalanilgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

tijorat banklari tomonidan yevroobligatsiyalar emissiyasini joriy etish orqali tashqi moliyaviy resurslarni jalb qilish mexanizmini shakllantirish va likvidlilik uzluksizligini ta'minlashni tartibga soluvchi moliyaviy model asosida likvid aktivlar ulushini kamida 18-20 % darajasida saqlab turish hamda normativ likvidlilik ko'rsatkichlarini 1,2 barobarga yaxshilash taklifi ishlab chiqilgan;

tijorat banklari resurslarining asosiy qismini qisqa muddatli daromad keltiruvchi aktivlarga yo'naltirish, investitsion loyihalarni moliyalashtirishda uzoq muddatga jalb qilingan depozitlar va xorijiy kredit liniyalarning mablag'lari hisobidan amalga oshirish hamda bir yildan ortiq muddatli majburiyatlar ulushini 70 foizgacha yetkazish orqali likvidlikni ta'minlash asoslangan;

bank ish kuni davomida real vaqt rejimida pul oqimlari monitoringi, normativ likvidlilik darajasiga yaqinlashish signali va avtomatlashgan korrekktiv harakatlar algoritmini o'z ichiga olgan likvidlilikni boshqarish tartibini joriy etish orqali tezkor likvidlik koeffitsiyentini 1,0 dan pastga tushish xavfini 70% gacha kamaytirish imkoni asoslangan;

tijorat banklarining likvidlilikini tartibga solishga ta'sir qiluvchi omillarning o'zgarmas effekt modeli orqali "Agrobank" aksiyadorlik tijorat bankining likvidlik aktivlari qiymati o'sishining 2029-yilga qadar prognoz ko'rsatkichlari ishlab chiqilgan.

Tadqiqotning amaliy natijasi quyidagilardan iborat:

tijorat banklari yevroobligatsiyalarni emissiya qilish orqali likvidlilik uzluksizligini ta'minlash taklifi asosida Agrobank ATBning dastlabki yevrobondlari London va Vena fond birjalarida emissiya qilingan;

tijorat banklari likvidlilikini ta'minlash maqsadida bankning aktiv va passivlarini boshqarish bo'yicha Agrobank ATB xorijiy konsalting kompaniyasi hamkorligida ALM (Asset Liability Management) tizimi amaliyotga joriy qilingan;

tijorat banklari filiallarida likvidlilik ko'rsatkichlari va me'yorlarini kunlik bajarib borishi bo'yicha talablarni nazorat qilish orqali ularning likvidlilikini mustahkamlash taklifi asoslangan;

tijorat banklarining likvidligini tartibga solishga ta'sir qiluvchi omillarni o'zgaras efekt modeli orqali aktivlarning o'sishini istiqbol davrida oshirish bo'yicha taklif asoslangan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi. Tadqiqotda qo'llanilgan usul va yondashuvlarning ilmiy asoslanganligi, ularning belgilangan ilmiy vazifalarga muvofiq bajarilganligi, keltirilgan ma'lumotlarning rasmiy va nufuzli manbalarga tayanilganligi, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Milliy statistika qo'mitasi, tijorat banklari likvidligini tartibga solishga oid normativ-huquqiy hujjatlar, shuningdek, mahalliy va xalqaro iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va ekspert xulosalari tadqiqot natijalarining ishonchliligini namoyon etadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati uni olib borish jarayonida erishilgan ilmiy natijalar, xulosalar va amaliy tavsiyalardan tijorat banklarining likvidligini tartibga solish, ushbu jarayonlarning metodologik asoslarini takomillashtirish, shuningdek, sohadagi nazariy va amaliy bilimlarni chuqurlashtirishga ehtiyojlarni qondirishda foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati unda ishlab chiqilgan amaliy xulosa va takliflar asosida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki hamda tijorat banklarining amaliy faoliyatini yaxshilash, bank tizimini rivojlantirish bo'yicha tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish, iqtisodiy yo'nalishdagi oliy o'quv yurtlarida "Makroiqtisodiyot", "Pul va banklar", "Bank ishi" fanlarini o'qitishda o'quv-metodik qo'llanma sifatida foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Tijorat banklari likvidligini tartibga solishni takomillashtirish bo'yicha olingan ilmiy natijalar asosida:

tijorat banklari tomonidan yevroobligatsiyalar emissiyasini joriy etish orqali tashqi moliyaviy resurslarni jalb qilish mexanizmini shakllantirish va likvidlik uzluksizligini ta'minlashni tartibga soluvchi moliyaviy model asosida likvid aktivlar ulushini kamida 18-20 % darajasida saqlab turish hamda normativ likvidlik ko'rsatkichlarini 1,2 barobarga yaxshilash taklifidan "Agrobank" ATBning faoliyatida foydalanilgan ("Agrobank" ATBning 2025-yil 20-avgustdagi 03/02-04/318-sonli ma'lumotnomasi).

Mazkur taklifni amaliyotga joriy etish natijasida, 2024-yilda 400 mln. AQSh dollari va 700 mlrd. milliy valyutada Citi, Societe Generale, Standard Chartered, MUFG, ICBC Standard Bank va Mashreq singari yirik banklar hamkorligida Agrobankning dastlabki yevrobondlari London va Vena fond birjalarida emissiya qilinib, buning natijasida bankning yuqori likvidli aktivlari ulushi jami aktivlar tarkibida 2025-yil 1-yanvar holatiga o'tgan yilga nisbatan 43,22 foizga oshgan;

tijorat banklari resurslarining asosiy qismini qisqa muddatli daromad keltiruvchi aktivlarga yo'naltirish, investitsion loyihalarni moliyalashtirishda uzoq muddatga jalb qilingan depozitlar va xorijiy kredit liniyalarning mablag'lari hisobidan amalga oshirish hamda bir yildan ortiq muddatli majburiyatlar ulushini 70 foizgacha yetkazish orqali likvidlikni ta'minlash taklifidan "Agrobank" ATBning faoliyatida foydalanilgan ("Agrobank" ATBning 2025-yil 20-avgustdagi 03/02-04/318-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur taklifni amaliyotga joriy etish natijasida bankning 2025-yil 1-yanvar holatiga qisqa muddatga ajratilgan kreditlar qoldig'i 14,5 trln. so'mni tashkil etib, o'tgan yilga (10,5 trln. so'm) nisbatan 4,0 trln. so'mga, bankning bir yildan ortiq muddatli majburiyatlar ulushi 2025-yil 1-yanvar holatiga o'tgan yilning shu davriga nisbatan 9,3 trln. so'm yoki 53,41 foizga ortgan;

bank ish kuni davomida real vaqt rejimida pul oqimlari monitoringi, normativ likvidlilik darajasiga yaqinlashish signali va avtomatlashgan korrekativ harakatlar algoritmini o'z ichiga olgan likvidlilikni boshqarish tartibini joriy etish orqali tezkor likvidlik koeffitsiyentini 1,0 dan pastga tushish xavfini 70 % gacha kamaytirish taklifidan "Agrobank" ATBning faoliyatida foydalanilgan ("Agrobank" ATBning 2025-yil 20-avgustdagi 03/02-04/318-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur taklifni amaliyotga joriy etish natijasida banklarda kun davomida yuzaga keluvchi likvidlik tafovutlarini tezkor aniqlash, ularni samarali tarzda boshqarish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkoni yaratilgan;

tijorat banklarining likvidliligini tartibga solishga ta'sir qiluvchi omillarning o'zgarma effekt modeli orqali "Agrobank" aksiyadorlik tijorat bankining likvidlik aktivlari qiymati o'sishining 2029-yilga qadar ishlab chiqilgan prognoz ko'rsatkichlaridan "Agrobank" ATBning faoliyatida foydalanilgan ("Agrobank" ATB

ning 2025-yil 20-avgustdagi 03/02-04/318-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur taklif natijasida "Agrobank" ATBning likvidli aktivlarini samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar aniqlangan, shuningdek, aktivlar hajmiga ta'sir qiluvchi omillarni baholash imkoni yaratilgan.

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Mazkur tadqiqot natijalari 6 ta, shuningdek, ilmiy-amaliy anjumanda, jumladan 3 ta respublika va 3 ta xalqaro miqyosdagi ilmiy-amaliy konferensiyalarda muhokamadan o'tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi. Dissertatsiya mavzusi bo'yicha jami 9 ta ilmiy ish, jumaladan, O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) tomonidan tan olingan ilmiy jurnallarda 2 ta ilmiy maqola, nufuzli xorijiy jurnallarning Scopus bazasida indekslangan (Quartile 1) 1 ta ilmiy maqola chop etilgan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya kirish qismi, 3 ta bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovalardan iborat bo'lib, jami 168 betni tashkil etadi.